

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Kedves Emlékezők!

Amikor reggelente bemegyek a Magyar Tudományos Akadémián lévő dolgozószobámba, és leülök az íróasztalom mellé, Eötvös Józseffel nézek szembe. Pontosabban Madarász Viktor róla készített festményével, amelyen egy szintén a dolgozóasztala mellől, vélhetően éppen munka közben hátratekintő, komoly arcú férfi látható papírtekercek és irathalmok, könyvek és írószerszám mellett.

A néhány évvel a Magyar Tudományos Akadémia harmadik elnökének halála után készült mű a vásznon sűríti össze mindazt, ami Eötvös József nevét hallva a mai napig először eszünkbe jut.

Író, politikus, jogász, a közéletben aktívan részt vevő, hazája sorsának javítása érdekében elkötelezett ember volt. Széchenyi István és Deák Ferenc kortársa, a nagy reformkori nemzedék kiemelkedő képviselője, a polgári átalakulás elszánt támogatója.

„Bizonyára inkább a gondolat embere, mint a tetté” – jellemezte őt Eötvös halálának egyéves évfordulóján elmondott emlékbeszédében Gyulai Pál. Mint fogalmazott, „...átalakulásunk legnagyobb tényeit nem ő hajtotta végre, de eszméjüknek ő volt fő kezdeményezője, filosphja és költője. E tekintetben senki sem mérkőzhetik vele.”

Politikusként az 1839-es országgyűlésen tűnt fel, mint a jobbágyszabadítás, a feudális intézményrendszer felszámolása, az ország demokratikus átalakítása iránt elkötelezett ember. Az 1848-as történelmi földindulást megelőző években is a kortársak által „centralistáknak” nevezett csoport tagja volt, akik a politikai intézményrendszer gyökeres polgári átalakítását, polgári parlamentarizmust, a parlamentnek felelős kormányt, valamint valódi helyhatósági önkormányzatokat

követeltek. Eötvös a jobbágyfelszabadítás mellett nagy hatású satirikus művében, *A falu jegyzőjében* tett hitet.

Gyulai Pál méltatása szerint: „Nem pártokat vezérelt, hanem eszméket kezdeményezett, nem annyira intézményeket teremtett, mint útjokat egyengette. Politikai művei, szónoklatai inkább a jövőre hatottak, mint a jelenre, sokkal magasabb szempontból fogta fel, és rendszeresebben tárgyalta a kor kérdéseit, mintsem elég gyakorlati és népszerű lehetett volna.”

Tisztelt Emlékezők!

A modern társadalom egyik alapja a tudáshoz való szabad hozzáférés lehetőségének megteremtése. Az, hogy lehetőleg minden gyermek megkaphassa azt az oktatást, amelynek révén a kor követelményeinek megfelelően képzett és művelt felnőtté válhat. Az oktatási rendszer minősége tehát azért is fontos, mert attól függően a gazdaság, a társadalom egészét is új fejlődési pályára lehet állítani. A téma örökzöld. Sokat beszélünk róla mostanában is, miként a 19. században is.

Eötvös József múlhatatlan érdeme, hogy a Batthyány-kormány vallás- és közoktatási minisztereként határozott lépéseket tett a kor követelményeinek megfelelő oktatási rendszer megteremtése érdekében. Törvényjavaslatot dolgozott ki az elemi és felsőfokú oktatásról, valamint a vallásfelekezetek egyenlőségéről. 1868-ban, immár a kiegyezést követően, ismét miniszterként a népiskolai törvénnyel fektette le a magyar közoktatás alapjait. Eszerint 12 éves koráig minden gyermek köteles volt a mindennapos iskolát látogatni, s kötelezte a mindenkori minisztert, hogy évente készítsen jelentést a közoktatás helyzetéről. Noha hívő keresztény volt, községi és állami iskolák fölállítását kezdeményezte, mert az egyházi és világi oktatás egyensúlyának

megteremtésére törekedett. A középiskolai törvény megalkotására már nem maradt ideje, ez utódjára, sógorára és jó barátjára, Trefort Ágostonra maradt, aki Eötvössel közös elveik alapján alakította ki a középiskolák új rendszerét.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Gyulai Pálnak csak részben volt igaza előbb idézett beszédében. Eötvös József ugyanis nem csupán ideológus volt. Vezette az Akadémiát és a Kisfaludy Társaságot, nem beszélve arról, hogy kétszer volt miniszter is. A Magyar Tudományos Akadémia elnökeként Eötvös Józsefről szólva arról az elődömről kell megemlékezni, aki pontosan felismerte a 19. század második fele tudományos fejlődésének jelentőségét. Mint fogalmazott: „...századunkban a tudomány több befolyást gyakorol az életre, semhogy attól visszavonulhatna.” Azzal is tisztában volt ugyanakkor, hogy a tudomány nemzetközi. „Az Akadémiának nem szabad felednie, hogy a cél, mely neki kitűzetett, nem tisztán nemzeti. Hivatása, hogy a közös munkában részt vegyen, mellyel az emberiség az ismeret útján a boldogság után törekszik, s melynél az egyes népek egymástól átvéve és egymással közölve az igazságnak fáradsággal szerzett töredékeit, azon állapotot készítik elő, midőn, mint most, az európai nemzeteknél a hit, úgy majdan a tudomány közös lesz, s a létező ellentéteket ki fogja egyenlíteni...” – hangoztatta egy 1867-ben elmondott beszédében.

Egészen fiatal korától haláláig kapcsolatban volt az Akadémiával: 1835-ben, mindössze 22 évesen választotta levelező tagjává a Tudós Társaság, négy évvel később pedig rendes tagja lett. 1855 és 1866 között az Akadémia másodelnöki, mai szóval alelnöki, majd 1866. március 18-tól 1871. február 2-án bekövetkezett haláláig elnöki tisztségét töltötte be. Elnöksége idején, 1869-ben lépett életbe az MTA szervezetét és működését 1945-ig meghatározó alapszabály.

Szélsőségektől mentes életet élt, jellemével kapcsolatban idealizmusát és szelídségét gyakran emlegetik életműve kutatói. Fáradhatatlanul dolgozott még akkor is, amikor kételkedett abban, hogy céljait eléri. „Vannak helyzetek, melyekben fáradságunk jutalma nem a siker, hanem csak azon meggyőződés, hogy kötelességünket teljesítettük, habár a sikernek reménye nélkül is” – írta fiának, a magyar tudománytörténet egyik legnagyobb alakjává lett Eötvös Lorándnak, aki az apai örökség folytatója volt mind az MTA elnökeként, mind kultuszminiszterként.

Kedves Emlékezők!

Ercsihez sok szép, a gyermekkorát és fiatal éveit idéző emlék kötötte Eötvös Józsefet. Ezért is hagyta meg végrendeletében, hogy ide temessék. Köszönet illeti mindazokat, akik az elmúlt években azért dolgoztak, hogy akarata oly sok év után végre teljesüljön. Eötvösnek azonban volt egy másik végrendelete is. Az azonos című vers, amelyben azt írta: *„Márvány szobor helyébe, / Ha fennmarad nevem, / Eszméim győzedelme / Legyen emlékjelem.”*

Tegyünk közösen azért, hogy kívánságának megfelelően szellemi, erkölcsi hagyatékát is ápoljuk és továbbörökítsük.

Köszönöm, hogy meghallgattak!